

LES PÒPIES I ELS PAPIOLS

Carles DOMINGO FRANÇÀS

És prou conegut que més d'un dels termes que es troben en el vocabulari geogràfic de la llengua popular per a designar particularitats del relleu no són sinó mots que designen pròpiament parts o indrets del cos humà o animal. És a dir, hom descriu el relleu comparant-lo metafòricament amb un cos i donant així a les formacions orogràfiques que en suggereixen alguna part el nom que aquesta té. Són els caps i les tesses, les crestes, espines i esquenes, els colls (en el sentit de depressió de carena) o els morros, per dir-ne uns quants.

Però ara voldríem aturar-nos en uns tan sols d'aquesta mena de termes. En concret, en uns mots que es poden trobar en el nom donat per la toponímia a algunes eminències del terreny, la forma de les quals evoca un pit de dona, una suggestió que provoca que hom les anomeni, si no precisament així, sí tanmateix amb algun dels termes del seu camp semàntic, *mamella* i *mamelló*,¹ entre els primers com a més obvis.

L'ús dels mots susdits en aquesta aplicació per a designar turons es troba sobretot en el valencià i també sovint en la lexicografia de les senyes o enfilalls del llenguatge de la gent de mar. No cal dir que el valencià no té pas l'exclusiva en l'ús d'aquesta metàfora. Sense anar més lluny, a la serra de l'Obac a sobre mateix de Terrassa, tenim un puig que té per nom *turó de la Mamella*.

Es dona el cas a vegades que la comparació es conserva gairebé amb els mateixos mots de quan ja es feia en temps pretèrits, quan encara es parlava llatí; i aquests mots han perviscut, però havent perdut el significat originari i tenint ara tan sols el de l'entitat semàntica a la qual s'havia adjudicat la retirada a una mamella. Això és: s'han convertit en el significat d'aquella entitat semàntica oronímica.

Aquest és el cas del mot *pòpia* (amb les seves variants) que en l'actualitat és tan sols un genèric de topònim de turó, -un turó, al més sovint poc alt, caracteritzat per una forma regularment arrodonida i de base ampla- o potser fins i tot, el pretopònim o ja plenament el topònim d'algunes d'aquestes eminències.

Pòpia, segons exposa Coromines, prové d'un mot del llatí vulgar, *pupea* (pronunciat generalment [pòppia]) que procedia al seu torn del vocable del llatí familiar *pupa* o *puppa*, el qual significa 'nena', 'nina' i també 'mamella'. *Puppa*, altrament, ha donat lloc al mot *popa*, 'mamella' encara ara en una bona part del català occidental, per bé que potser més que no pas l'humana es refereix a la de les femelles dels animals.

Resumint, la nostra llengua, del camp semàntic que cobrien aquelles veus llatines tan sols n'ha pres el valor 'mamella'. Aquest, però, tant en el seu sentit directe com en l'aplicació

¹ El Diccionari de Geologia, dirigit pel Dr. Oriol Riba, entra el mot *mamelló*, atorgant-li tres accepcions geomorfològiques. Val a dir que el francès considera *mamelon* un genèric geogràfic.

metafòrica que llavors ja es feia. Per al primer ha reservat el mot *popa* i s'ha servit de la variant *pòpia* per a derivar-hi l'aplicació com a orònim. Això, és clar, a grans trets i amb les excepcions que calgui.

Com ja hem apuntat adés, *pòpia* oscil·la entre un ús com a nom comú -en realitat com a apel·latiu genèric- i un de simplement com a nom propi, un nom propi el significat del qual és ben probable que passi desapercbut...

Tanmateix el fet que sigui una paraula que és usada sempre amb l'article sembla corroborar la seva condició bàsica de nom comú. Però, per una altra part, la pèrdua de significació que l'afecta en més d'un indret i ja d'antic, explica l'existència d'una variant com *còpia*, una alteració amb què de vegades el trobem i que, per cert, no li ha llevat pas l'article.

També va acompanyat sempre de l'article el diminutiu **popiol* dissimilat a *papiol*, un nom de la nostra toponímia prou conegut, perquè és el d'un poble no pas irrellevant de la rodalia barcelonina. Aqueix ús de l'article és dona així mateix en la forma femenina *papiola*.

Val a dir que *papiol* el trobem majoritàriament en noms de nuclis de població, per bé que no és pas del tot absent de l'oronímia.

Esmentarem ara, un per un, les pòpies, els papiols i les papioles que hem pogut aplegar consultant principalment l'*Atles topogràfic de Catalunya* (ATC) i el *Diccionari etimològic* (DECOR) i l'*Onomasticon Cataloniae* (ONC), de Coromines, els quals, sempre que hem pogut, hem acarat i confirmat amb qualsevol altra documentació avinent. Com podreu veure, això serà com una llista d'indrets homònims en una bona part. És a dir, una enumeració de llocs el nom dels quals consisteix a dir-se el mateix, simplement un qualsevol d'aquests tres termes. No hi mancaran del tot, però, els indrets amb una denominació on els dits termes en són tan sols una part.

Les pòpies

La Pòpia

1. (ATC 2, ONC). Cim de 372 metres a l'extrem occidental del massís del Garraf. Situat a les muntanyes d'Olèrdola i sota el pujol de l'Àliga, es troba dintre el terme municipal de Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès). El *Nomenclàtor de Catalunya* el transcriu com a *turó de la Pòpia*, és a dir, fent precedir el mot *pòpia* (el significat del qual ja no deu ser conegut per ningú del poble) per un genèric considerat més planer, ni que això sigui fet a costa de consagrar una tautologia, probablement innecessària (cosa que, si tot s'ha de dir, no et deixa de recar).

2. (ATC 2, DECOR, ONC, NTC). Puig típicament arrodonit de més de 600 metres de la serralada Litoral, que es troba al Priorat entre Pradell de la Teixeta i Falset.

3. Segons el *Nomenclàtor* i l'*Atles topogràfic* (vol. I), es tracta simplement del nom d'un indret de Rellinars (Bages) que es troba dessota d'una serra denominada *del Ginebral*. En canvi, el mapa de Sant Llorenç del Munt i l'Obac de l'editorial Alpina atribueix aquest nom al cim arrodonit (cota 519 metres) en què acaba pròpiament aqueixa serra del Ginebral.

4.- (ATC.1, ONC). A Osseja, a l'Alta Cerdanya. L'*Atles de toponímia* consigna prop d'aquest poble un indret anomenat *la Popí*, que no deu ser sinó aquest serrat amb el nom alterat, potser per dialectalisme o bé per afrancesament. Coromines afegeix que a la mateixa població li van esmentar amb aquest nom de *pòpia* també un altre serrat de forma cònica i "roig i esterragallat", el qual, però, diu que és menys popular.

Puig de la Pòpia (NTC, ATC 1). A Albanyà (Alt Empordà), a la riba esquerra de la Muga. Eminència arrodonida de 409 metres.

Sa Pòpia (ONC). El cim més alt de sa Dragonera, l'ileta de la costa d'Andratx, que es diu així sens dubte a causa del seu acabament cònic. Val a dir que Cosme Aguiló, el 1982, quan va recollir el topònim, va considerar que estava a punt de perdre's en la llengua popular d'aleshores.

Tossal de la Pòbia (ONC), amb sonorització de la *p* interior per influència aràbiga. Cota 1088 en la serra de la comarca dels Ports de Morella, que delimita pel SE la vall de Villabona de Morella. Segons Coromines és una punta rocosa que té forma arrodonida.

La Pòpia de Montgrós (NTC, ATC, ONC). Cim de 668 metres a la partió entre els municipis bagencs de Castellfollit del Boix i Sant Salvador de Guardiola. Tan sols té un aspecte clar de cim des de la vall de la riera de Guardiola. Perquè no és sinó un morro més sortit i una mica més alçat -per tant, amb una forma cupular més patent- dels relleus tabulars que trobarem per aquella banda del sud-oest del Bages. Aquests són uns relleus sovint esglaonats, que van deixant penjats darrere d'uns fronts abruptes altiplans successius. Amb la qual cosa els punts més alts tenen aspecte de cim pel costat costerut i, en canvi, per l'altre gairebé s'esborren.

Coromines l'anomena *la còpia del Montgrós*, confonent-la sens dubte amb la còpia de Palomes, que ara comentarem.

La còpia de Palomes (NTC, ATC, ONC). Cota 837 de la serra de Rubió, al costat mateix del punt per on la carretera dita *de les Malloles* accedeix venint d'Igualada, a la carena poc més enllà de la qual s'obre plenament l'altiplà de Calaf (la Segarra calafina, com l'anomena la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, que altrament ignora aquest cim).

Aquest nom alterat, *còpia* per *pòpia*, no deu ser gaire del domini públic actualment, o bé potser hom l'ha evitat perquè se n'ha malfiat, tot pensant que no pot ésser gaire solvent un topònim d'un significat en aparença tan aberrant. Hi ha, per exemple, una publicació de la UEC d'Anoia-Igualada, del 1994, que és un recull d'itineraris per la serra de Rubió i el refugi del Mas del Tronc; doncs, malgrat que en una bona part d'aquests itineraris, el camí passa justament per aquest cim o, almenys, gairebé a tocar, el cim mai no és esmentat pel seu nom i, si cal fer-hi referència, hom ho fa dient únicament que és el puig o punt on hi ha la torre metàl·lica del repetidor de telecomunicacions.

Coromines diu que té anotada una altra *còpia* per *pòpia* al terme de Conat, al Conflent. No coneixem personalment aquest poble; val a dir, però, que en la imatge fotogràfica que la *Gran geografia comarcal* en presenta, el turó a dalt del qual es troba i, encara més, un altre turó més alt que el domina a la seva esquena, són d'una forma amb la qual el mot *pòpia* encaixa perfectament.

Segons el nostre etimologista, *còpia* no és sinó una dissimilació de *pòpia*; però sospita que hi hauria ajudat una contaminació per *còp*, en l'accepció topogràfica com a "capdamunt d'un turonet", que ara, si més no, encara trobem a València.²

² Coromines esmenta, per exemple, el *copet del Siero*, nom d'una punta culminant rocosa de les muntanyes d'Alcoi. Altrament, no sabem si hi deu tenir alguna cosa a veure el cim anomenat *els Copets*, de Castellar de la Ribera, que es troba al sector del terme situat a la dreta de la ribera Salada, al Solsonès (ATC, 3).

Els papiols

Com hem dit abans, el diminutiu *papiol* es troba més en noms de nuclis de població que no pas fent referència a eminències del terreny. Aquest nom per a un poble no acostuma a ser, però, arbitrari: o bé a prop seu hi ha algun turó vistent tipus *pòpia*; o bé no és sinó un llogarret que hom ha bastit damunt d'un d'aquests turons.

Esmentarem primer els *papiols* (i les *papioles*) que són orònims, i després els aplicats a nuclis de població.

El Papiol (ONC) o *Penya del Papiol* (ATC 2, NTC). És un turó isolat (altura 383 metres) del terme de Olèrdola, el qual diríem que té un perfil paradigmàtic.

Roca del Papiol (ATC). Cim de 678 metres de la serra Llarga, a la línia de separació de les dues comarques penedesenques, entre Torrelles de Foix, a l'Alt Penedès, i el Montmell, al Baix Penedès. Deu tractar-se de la *roca Papiola*, del terme del Montmell, que esmenta Coromines (ONC).

Serra de la Papiola (ONC, ATC). Serrreta per la carena de la qual passa la línia divisòria entre els termes d'Albinyana i el Vendrell. Coromines l'esmenta simplement com *la Papiola*, talment com el recol·lector dels noms de lloc del terme d'Albinyana (Manuel Bofarull i Terrades, 1992), el qual, altrament, ens assabenta que aquest nom tant pot ésser el de la muntanya (probablement el pujol extrem del cap final de la serra), com el de la partida que se situa precisament en aquest indret muntanyós i del qual hom hauria pres el nom. Amb què aleshores caldria interpretar així la denominació *serra de la Papiola*: “la serra que hi ha a la partida que es diu la Papiola”; cosa, endemés, que indicaria que a l'actualitat aquest nom en aquest veral remet més al d'una partida (i a tot allò que s'hi construeix) que no pas a l'apel·latiu genèric d'una certa mena de pujol que és *papiola*.

Bofarull retreu, així mateix, que *la Papiola* és també el nom posat a una urbanització creada sota seu i constata alhora que hi ha un turonet, ja dintre la demarcació d'Albinyana i més a prop del poble, que té per nom *la Papioleta*.

Per acabar amb aquest reguitzell d'orònims, afegim que Coromines (ONC) esmenta també un turonet avançat en uns cingles de la vall de Capçanes (Priorat) que diu que és conegut com *la Papiola*.

Dels pobles anomenats *el Papiol* el més conegut sens dubte és el de la comarca del Baix Llobregat, que té a sobre mateix el puig de Santa Madrona, un puig la forma del qual justifica plenament el nom de la població que s'hi redossa.

Esmentem així mateix:

El Papiol, veïnat de l'Arboç (Baix Penedès), que es troba situat sobre un turó.

El Papiolet, veïnat de Sant Jaume dels Domenys (Baix Penedès). Actualment, no es veu cap turó on es troba, però Coromines creu que aquest deu haver estat aplanat per la construcció de carreteres, perquè en el Diccionari de Madoz (a mitjan segle XIX) aquest llogarret és descrit com a “situado en una loma”.

Hi ha encara en la toponímia cartogràfica noms de casa amb aquest nom. Així, per exemple, la *casa Papiol* de Rodonyà (Alt Empordà) i *Can Papiol* i *la Torre de Papiol* a la plana d'Urgell. Creiem, però, que en molts d'aquests casos el nom deu procedir del nom del propietari de l'edificació; per bé que no es pot descartar que no n'hi hagi cap que faci referència realment al relleu de què ara fem qüestió. Talment com moltes de les masies que es diuen *la Coma*, que es troben posades precisament enmig d'una coma, una coma que ben

sovint ara ja no és coneguda com a tal. I així, posem per cas, podem esmentar el nom d'un carrer de la part alta de la urbanització de Segur de Calafell, el *carrer de Can Papiol*, que deu fer referència a una casa de pagès que hi devia haver en aqueix indret -la falda d'un de tants dels turonets arrodonits de la zona-, per tant, un dels turons que no és absurd de pensar que hom tingués per un *papiol*, i aquest nom hagués traspassat per metonímia a la casa.

BIBLIOGRAFIA

AGUILÓ, Cosme. "La toponímia de sa Dragonera". *BISO*, vol. X.

BOFARULL I TERRADES, Manuel. *Noms de lloc del terme d'Albinyana*. Sant Sadurní d'Anoia: Institut d'Estudis Penedesencs, 1992.

COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 9 vols. Barcelona: Curial - La Caixa, 1980. (En sigles DECor.)

COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae* (I-VIII). Barcelona: Curial.